

hos Livsten. Skrivningen belyser i någon mån hans uttal och är därför ganska intressant. — Mansnamnet *Æistr* förekommer flerstädes i uppländska inskrifter: U 70, 181, 458, 459, 461, 670, 766, 780, 855, 1050, 1060, 1158. Anmärkningsvärt är, att samtliga säkra runinskriftsbelägg härröra från Uppland. *Æistr* torde vara identiskt med folknamnet och har i så fall ursprungligen varit ett tillnamn. Jfr *Æistfari*, *Æistulfr*. — Om namnet *Aki* se U 1016. — Med hänsyn till Livstens ristarvanor torde det icke vara för djärvt att tolka runföljden 35–39 **fryke** som mansnamnet *Froygæirr*. Slutljudande *r* utelämnas nämligen ofta i hans ristningar. Om detta namn, som är belagt ett tio-tal gånger i mellansvenska runinskrifter, se U 518 (s. 377 f.).

Runföljden 16–18 **uin** är uppdelad på två olika slingor; 16 **u** står överst i den vänstra runslingan, medan 17 **i** och 18 **n** stå i ett eget runband upptill i ristningsytans vänstra kant. Efter 18 **n** är stenen avslagen, och det är ej möjligt att avgöra, hur många runor som här ha gått förlorade. Att 16 **u** utgör början av ett mansnamn torde kunna betraktas som säkert, men det är egendomligt, att ristaren har hejdat sig efter 16 **u** och icke fortsatt längre inom samma slinga, där ytterligare utrymme stod till buds. Tänkbart är visserligen, att Livsten har ansett utrymmet otillräckligt för hela namnet, och att han därför har föredragit att fortsätta i ett särskilt band, placerat nära 16 **u**. Det bör dock framhållas, att det icke utan vidare är klart, att 17 **i** och 18 **n** verkligen utgöra namnets fortsättning. De två runorna kunna i stället ha inlett en ny sats, vilkens fortsättning i så fall har stått på stenens förlorade toppstycke. Om man vågar räkna med att **uin** utgör början av ett mansnamn, kan detta ha varit *Viniutr*, känt från ett par runinskrifter. Om detta namn se U 575. — Om namnet *Lifsteinn* se U 173.

1159. Skensta, Marstallen, Simtuna sn.

Pl. 135.

Litteratur: D 1:289. UFT h. 5 (1876), s. 124; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1876 (tryckt i Runa fol. 1876), s. 37; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 68; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 103; O. A. Öberg, Anteckning 1939 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppland 1943 (ATA); B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 192, 231.

Äldre avbildningar: Dybeck, D 1:289.

Det stora runristade blocket ligger i en beteshage, den s.k. Marstallsbacken, omkring 750 m. SV om Grinda, 350 m. N om Nybylund, 25 m. VSV om ägovägen till Nybylund; denna väg utgör gräns mellan Simtuna och Torstuna. I redogörelsen för sin »antiquariska verksamhet under sommaren 1876», som trycktes i *Runa* (fol.), lämnar Dybeck följande utförliga redogörelse för hur U 1159 upptäcktes: »Omkring åtta dagars uppehåll gjordes i Simtunas socken, der jag långt förut var hemmastadd, och hvars talrika ... fornlemningar nu återsågos, dels mer eller mindre skadade och dels i gammalt skick. Tre väldige bautustenar af olika höjd och mycket spridde, sågos nu för första gången bland en myckenhet för det mesta skadade stensättningar och låga kullar på en vid och skogig höjd, kallad *Skämstalund* ... Den bebygda härliga höjden har högt upp en rikt flödande källa med det klaraste och friskaste vatten, en sällsynthet här. Vesterut härifrån är den stora *Marstallen*, en jämn och till någon del sank mark nu fördelad i lotter på många byar. Min gode och vettgirige värd under vistelsen i Fröshults socken, hemmansegaren Jan Petter Johansson, hade en dag för länge sedan sett en bisvärm gifva sig af från hans gård Brunnby och genast skyndat efter svärmen öster ut öfver Örsundsån och en stor del af Marstallen. Omsider måste han för trötthets skull några ögonblick luta sig mot en stor jordfast sten och såg då att denne hade runor. Jan Petter följde mig en half mil till den steniga förhöjning i Marstallen, der runstenen är och vi sågo snart en stor i jorden sjunken vräksten, till skapnaden aflång. Södra sidan, som är jämn och slät, innehåller den präktiga ristningen, hvilken dock nedtill är skadad af der uppgjord eld. Nyligen har man (Julius Erssons sterbhusdelegare) ock åverkat stensens norra långsida genom der gjorda sprängningar. Jag tog under tre besök på stället ett noggrant aftryck af honom och beklagar att för tillgångarnes knapphet detta icke denna gång allmängöres. Stenen saknas hos Klingspor och äldre forskare. Invid honom är en fyrsidig stensättning, 14 fot lång och 8 fot bred, samt en 3 fot lång, nu liggande sten, utom flere mer eller mindre skadade stensättningar och kullar.» — I *Sveriges run-*

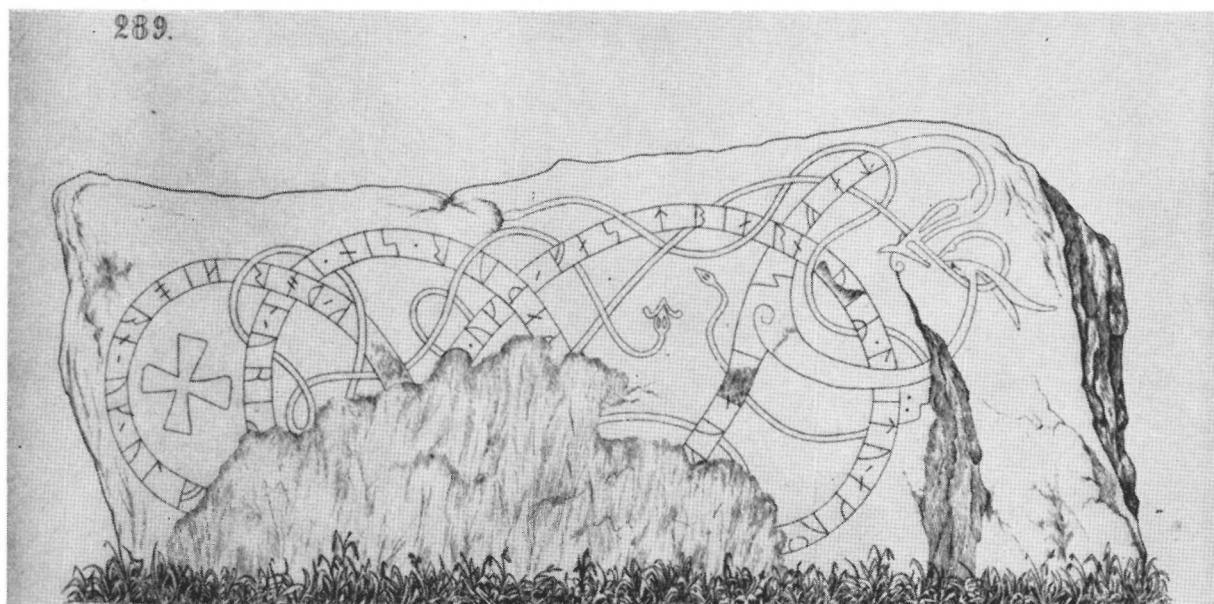

Fig. 520. U 1159. Skensta, Marstallen, Simtuna sn. Efter D 1:289.

urkunder meddelar Dybeck, att en nyfunnen runristning »är å södra sidan af en stor vräksten på så kallade Marstallen» vid »Skämsta». — I *UFT* (1876) lämnas följande uppgifter: »I Simtuna socken i Marstalls-hagen under Skensta (å Julius Erssons f.d. gård) har, enligt kronofogden O. Schenströms anvisning, af studeranden N. Sellergren blifvit funnen en ny runsten, å hvilken, vid ett hastigt besök endast dessa runor kunde läsas» ... — O. A. Öberg anger platsen för U 1159 på följande sätt: »Å hemmansägaren August Erikssons, till höger om vägen mellan Getberga o Grinda liggande hagmark, Idogheten kallad, ligger ett flytblock 5 m. långt, 1,750 högt, å ena sidan är en runristning, mycket vittrad. Stenen har även varit utsatt för åvärkan. Ena sidan är bortsprängd.»

Grå grovkornig granit. Blockets höjd är 1,60 m., bredd 4,50 m. Ett stort parti av ristningens nedre del har flagrat av, varigenom en avsevärd del av inskriften har gått spårlöst förlorad. (Enligt uppgift på orten skulle skadan bero på att man hade eldat framför blocket för att göra »hånk». Skadorna äro emellertid jämförelsevis gamla; vid Dybecks besök voro de lika omfattande som nu.) De bevarade partierna äro djupt och tydligt huggna. I ornamentslinjerna finnas flera fall av »dubbelkorsning»; dessa felhuggningar äro emellertid i regel grundare än de korrekta partierna och utgöra spår av en ursprunglig skissering.¹

Inskrift:

lafsi auk · ... uk · þorbiorn · uk · ulf ... · uk · fastbiarn · þir · litu · akua · - ... faður · sin · in · ybir ...

Lafsi ok ... ok Þorbiorn ok Ulf ... ok Fastbiorn, þeir letu haggva ... faður sinn. En Öpir ...

»Lafse och ... och Torbjörn och Ulv ... och Fastbjörn, de läto hugga ..., sin fader. Och Öpir (ristade runorna).»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. 1 l är säkert. I 2 a är bst kort till höger om hst. Efter 5 i är ytan flagrad, varigenom ett sk har gått förlorat. I 8 k är ett kort stycke av bistavens övre del avflagrat. Efter sk efter 8 k börjar det stora ytbortfallet. Runbandet har här förlorats på en sträcka av omkring 120

¹ Dylka skisseringar ha icke verkat störande, när ristningarna hade uppmålats. I likhet med felhuggningar ha skissningslinjerna dolts eller åtminstone blifvit mindre framträdande genom uppmålningen. Denna möjlighet att rätta en felhuggning eller dölja en skissering ha ristarna givetvis utnyttjat.

cm.; på detta stycke torde ungefär 14 runor ha stått. När bandet efter det bortfallna partiet åter blir synligt, ser man bst i 9 **u**. 12 **o** har, i likhet med 16 **o**, dubbelsidiga bst. Sk efter 18 **n** består av ett kort, vågrätt streck, medan sk efter 20 **k** går snett ned åt höger. 23 **f** har förlorat nedre delen av hst och nedre delen av undre bst i den stora flagringen, i vilkens kant runan står. Runbandet har här förlorats på en sträcka av omkring 90 cm.; antalet förlorade runor torde på detta ställe vara ett tiotal. Av runan 24 återstår ett svagt spår av hst; snarast i. 35 **n** har bst endast till höger om hst. 36 **p** har förlorat nedre hälften genom flagring. 37 **i** är ej stunget, ej heller 40 **i** och 44 **k**. 46 **a** och följande sk äro helt bevarade. Av runan 47 finnas spår i kanten av den stora flagringen, som här åter tager vid; runan kan ha varit **a**. Flagringen har av detta band tagit bort omkring 75 cm; ungefär 7 runor ha förlorats här. 48 **f**, som står i flagringens övre kant, har förlorat övre delen av hst samt övre bst. I 58 **y** är pricken grund, men förefaller att vara säker. Sk före 58 **y** är ett kort, vågrätt streck. Av 61 **n** återstår endast vänstra bst samt möjligen ett svagt spår av huvudstavens topp. Det övriga av runan har förlorats i den stora flagringen, i vilken inskriftens slut har gått spårlöst förlorat. — Dybeck: 1 **t** (på avbildningen har D. punkterat vänstra bst). 9 **u** ej iakttaget. 14 **b** tecknas som oregelbundet. 23 **f** oskadat. R. 24 ej observerad; ej heller 46 **a** och följande sk. R. 47 ej iakttagen. 58 **u**. *UFT*: ... **uk** ... **fastbiarn** (**ur**?) **litu h(akua)**... (?**k**)**lorn uk ul(k?)** ... Efter läsningen anmärkes: »Inskriften tarfvar altså noggrannare granskning».

De fem namn, som förekomma på U 1159, äro alla kända från andra runristningar. Mansnamnet *Lafsi* finnes på fyra uppländska runstenar: U 424, 751, 955 och 1159. (Tidigare ha tre av dessa belägg [U 424, 751 och 1159] felaktigt uppfattats som ett namn *Tafsi*.) *Lafsi* är till typen ett smeknamn, bildat med avledningen *-si* (*-se*). Om dylika bildningar se E. Hellquist i *Xenia Lideniana* (1912), s. 91 f. och J. Sahlgren i *ANF* 44 (1928), s. 255 f. — *Dorbiorn* tillhör som bekant runinskrifternas vanligare mansnamn. — *Fastbiorn* förekommer på följande runstenar: U 190, 675(?), 859, 860, 907, 920, 1009, 1159 och Sö 237. Om namn, i vilka adjektivstammen *fast* ingår, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99 f. — Runföljden 21–23 **ulf** utgör början av ett namn. Huruvida detta har varit *Ulf* eller ett med *Ulf*- sammansatt namn kan icke avgöras, eftersom ristningsytan omedelbart efter 23 **f** har flagrat av. I samma flagring nedtill på blocket har faderns namn gått fullständigt förlorat samt ytterligare åtminstone ett namn.

De bevarade namnen äro — om man bortser från ristarens — sålunda fyra; ursprungligen torde ristningen ha innehållit sex. U 1159 utgör fem söners minnesvård efter deras döde fader.

Ristningen är signerad av Öpir. Inskriftens avslutande sats torde ha lytt: *En Öpir risti (runar)*. I *Upplands runstenar* betecknar O. v. Friesen U 1159 som den västligaste av alla Öpirs ristningar. Ännu något västligare befinna sig emellertid U 1162 och 1176, som visserligen äro osignerade, men som med bestämdhet kunna attribueras till Öpir.

U 1159 är ett i alla avseenden typiskt verk av denne produktive ristare. Runslingans enda orm slingrar sig mycket elegant över ristningsytan. Anmärkningsvärt är, att ristningen icke har avsetts för ett liggande block. Den är helt igenom komponerad för en rest sten. Stående, med det lilla korset i toppen, skulle ristningen bättre komma till sin rätt. Det är onekligen mycket egendomligt, att Öpir har velat placera sin ristning i liggande ställning.

1160. Ändersta, Simtuna sn. Nu i Ashmolean Museum, Oxford, England.

Pl. 136.

Litteratur: B 661, L 787, D 1:288. J. Bureus, F a 6 s. 110 n:r 2 (Caspar Cohl), s. 222 n:r 275 (Rhezeliu), F a 5 n:r 309, F a 1 s. 70; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 138, F 1 2 n:r 55; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 51; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4; G. Hickes, *Linguarum Vet. Septentrionalium Thesauri Grammatico-Critici et Archaeologici Pars Tertia, seu Grammaticæ Islandicæ Rudimenta par Runolphum Jonam Islandum* (Oxonie 1703, fol.), s. 3; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 377; O. Grau, *Beskrifning Öfwer Wästmanland* (1754), s. 618 [omtrycket 1904, s. 482]; *Marmora Oxoniensia* (Oxonie 1763, fol.) 3, Tab. 5, fig. CXXXIX; A. E. Björkman, *De parocia*